

Предговор към “Верният път е един, погрешните са хиляди” и още над 400 персийски пословици и поговорки”. София, Изд. “Изток-Запад”, 2004.

Мъдрост от страната на славеите и на поетите

Иво Панов

Ако попитате какво е Персия, отговорите ще дотичат сами при вас. И всеки от тях ще бъде верен. Персия е страна на поетите, страна на розите и на славеите, страна на изяществото и на източната мъдрост, страна на поразителните контрасти. Персия е страната, получила в наследство могъщата култура на древните месопотамски цивилизации. И това е нейна велика привилегия. Тя е още страна с двадесет и пет вековна държавност, от чиито земи потеглят към света зороастризмът и манихейството – двете световни религии, намерили своето продължение в средновековните дуалистични ереси в Европа. И в богомилството в България. Персия е страна, преминала през ада на историята, преживяла страховитите нашествия на елини, араби, тюрки и монголи, но устояла и успяла да съхрани самобитния си дух, своята духовна и национална идентичност. Най-великия, най-светлия капитал на един народ.

Много и различни са белезите на тази идентичност, но като че ли най-зримо тя се проектира в утилитарното устно народно творчество. То е, което пренася през необятните пространства на времето чертите на огромната персоезична общност, разпростряла се нашироко по земите на Иран, Афганистан, Таджикистан, Ирак, Бахрейн, Индия... Митове и легенди, пословици и поговорки, афоризми, причудливи поверия, басни, приказки, песни, народни романси /таснифи/, различни кратки стихотворни форми

/таране, дубейти, рубаи.../. Всички тези толкова разнообразни жанрове попълват мозаечния състав на персийския фолклор и съхраняват за поколенията душевността и гения на етноса, който ги е сътворил, надарявайки ги с източно великолепиe.

Характерните белези в облика на иранските народи са отразени най-пълно и в най-концентриран вид в несметния брой пословици и поговорки. Носители на щедра, многопластова и разнопосочна информация, идваща от дълбините на вековете, те отразяват тяхната неповторима самобитност, съкровено отношение към двата полюса на битието – Доброто и Злото.

Специално следва да отбележим, че персийската словесна миниатюра не се среща единствено в устното творчество. Тя има открояващо се, трайно присъствие и в персийската литературна традиция, и е еднакво добре застъпена както в прозата, така и в поезията. Това особено важи за поезията от класическия период (IX–XV век), където почти не може да се открие автор, който да не вплита в творбите си образно-емоционалната багра на персийския фолклор.

Интересен е пътят, който извървяват персийските пословици и поговорки, за да внедрят богатствата си в иранската книжовност. Още от XI век те започват да проникват, макар и видоизменени в съответствие с “вкусете” на епохата, в персийските тълковни речници. В по-ново време видният ирански писател, учен и общественик, Али Акбар Деххода (1879-1956), прави първите стъпки в събирането, систематизирането и изучаването на народното творчество. Неговият четири томнен речник¹, побрал повече от 50 000 персийски пословици, поговорки и афоризми (една част придружени с коментар), и до днес остава най-пълното издание на тази тематика.² Но не бива да се загърбва обстоятелството, че преобладаващата част от селектирания от Деххода материал е извлечен от съчиненията на персийските класици и само малък дял от него може да се третира като автентичен фолклор. Но не подлежи на никакво съмнение фактът, че

¹ علي اكبر دهخدا، امثال و حکم، جلد 1-4، تهران، 1310

Али Акбар Деххода, “Пословици и поговорки”, том 1-4, Техеран, 1931.

² В по-голямата си част материалът в настоящия сборник е подбран именно от четири томника на Деххода.

прототипите на тези, често пъти ритмизирани и римувани, пословици и поговорки водят началото си не от другаде, а тъкмо от устното народно творчество. Не бива да се загърбва и друго едно, твърде важно обстоятелство, характерно за персийската литература. А то е, че поради плътната симбиоза между литературно творчество и фолклор, доста често се наблюдава и обратното явление. Мъдра мисъл, обемна сентенция или крилата фраза от даден автор лесно и бързо преминава във фолклора, враства в него, става неразделна част от устната традиция.

Персийските пословици и поговорки са безкрайно богати на сюжети и тематика. Но те неизменно са пропити от стремежа да формулират и обобщят общочовешки ценности. Тези непреходни ценности се поднасят на читателя с едно-две изречения, често с по няколко думи само. С тънък хумор, стигащ на места до сарказъм, кратките фолклорни жанрове жестоко осмиват типични за човешката натура слабости и недъзи, но паралелно с това предлагат и рецепти за тяхното отстраняване. Със своята мъдрост, с щедрото си енциклопедично съдържание, с директните и индиректните си послания, в много случаи те биха могли да бъдат причислени и към дидактическите съчинения.

Често пъти пословиците са представени под формата на бейт³ с характерните за него ритъм, вътрешна и външна рима, цезура. Постоянен спътник, изящно украшение на персийската пословица-бейт е паралелизмът. Образен, синтактичен или звуков, той безкрайно улеснява запаметяването на текста, прави го четивен и мелодичен. Разбира се, ритмизирането и римуването на речта в персийските пословици не са характерни единствено за пословиците-бейт. Ритъмът и римата са основни средства за постигането на повече музикалност и изразителност на фразата. За постигането на жив, образен и емоционален изказ в персийското афористично творчество освен пищната поетическа образност, сравненията и метафорите, място намират и други най-различни стилистични похвати. Най-срещаните от тях са

³ Бейт (двустипие) – най-малката поетическа единица в персийската поезия.

инверсията, риторичният въпрос или обръщение, асиндетонът, анафората, епифората, симплокията и др.

Отличителна черта на персийските пословици и поговорки е тяхната многовариантност. Една и съща пословица или поговорка понякога се появява в пет, шест, че и в повече версии. Често пъти основната идея се мултиплицира многократно посредством различен синтаксис и лексика, чрез разнообразна среда и типажи. И макар в настоящото издание съзнателно да се избягва включването на подобни варианти, те са неотделима част от съкровищницата на афористичния персийски фолклор.

Пословиците и поговорките на един народ всякога са автентичен израз на националното своеобразие на съответния етнос. Любопитна особеност на персийската словесна миниатюра обаче е нейната типологична близост с пословиците и поговорките на някои други народности. Дали поради еднаквите културни условия или заради осъществявано някога културно взаимодействие, но не малка част от тези кратки фолклорни жанрове битува в устното творчество на доста отдалечени от персите народи. Българският читател навярно ще остане изненадан и удивен, откривайки в персийските пословици и поговорки огледалните образи на българските им варианти. А това ни дава поне още една отправна точка при решаването на въпроса за произхода ни и за земите, обитавани от нашите предци.

Принципът, по който е осъществен подборът на материала в настоящия сборник не е подчинен на строгите изисквания за разграничаване на устната и писмената традиция. Нито на стремежа към обособяването на пословиците, поговорките, афоризмите, мъдрите мисли и перфектните поетически късове в отделни глави. Той не е целял и оформянето на самостоятелни идейно-тематични раздели. Идеята на съставителя е да представи възможно най-пълно тематичното разнообразие на персийския фолклор, пъстрия колорит на персийската душа. Систематизирането на материала в тематични гнезда, колкото и условно да е поради обстоятелството, че една пословица или поговорка може да се отнесе понякога към коренно противоположни ситуации, ще даде, по наше мнение, възможност на читателя да получи по-

обемна представа за отношението на източния човек към различни сфери от неговата битност, както и ще му позволи да опознае по-пълно тази отдалечена от нас, но същевременно близка до народопсихологията ни народност.

Поради установения вече облик на поредицата, както и поради необходимостта от пространни допълнителни пояснения и дори преразкази, в сборника не са включени пословици и поговорки с конкретно историческо минало, т.е. онези, които са пряк отзвук на дадена случка или събитие. Обикновено освен директното си съдържание, подобни афористични мисли резюмират определени разкази, басни или анекдоти, и са органично свързани с тях. Подобна е причината в сборника да не намерят място /с няколко изключения/ и устойчивите сравнения-поговорки. Надеждата ни е, че и те в близко бъдеще ще бъдат предложени на българския читател.

Работата върху превода на кратки фолклорни жанрове, независимо от какъв език се осъществява той, винаги крие определен риск. От една страна при интерпретацията им на български те могат да загубят част от националния си колорит, от художествената си стойност. От друга, не винаги при превода на словесно-формалните части е възможно да се постигне еквивалент, да се внуши експресивността и лаконичността на оригинала, да се открие убедително асоциацията с определен типаж. Една пословица или поговорка освен прякото си значение често има и преносно такова, което в ред случаи е почти невъзможно да се предаде при превода. Всички тези трудности, дори и да са преодолени в голяма степен, си остават, разбира се, за сметка на преводача. Но ако чрез подбора и интерпретацията на персийските пословици и поговорки в този сборник българският читател успее да се доближи до националното своеобразие на персоговорящата общност, да се докосне до нейната вековна мъдрост, до житейската ѝ философия, ако получи шанса да изпита естетическата наслада, която

съпътстваше преводача при близкото му общуване с оригинала, значи книгата, която държите в ръцете си, е изпълнила своето предназначение.⁴

⁴ За улеснение на читателя в края на сборника е предложена таблица за обозначенията на персийските звукове, несъществуващи в българския език.